

DOKUMENTARNE BIOGRAFIJE SLAVONSKOG ROBINA HOODA

Helena Sablić Tomić

1.

Političko i moralno rasulo nakon Prvoga svjetskoga rata, stanje socijalnog kaosa, siromaštvo jednih u odnosu na blagostanje drugih, izazivalo je nesigurnost, ekonomsku krizu, korupciju. Stare su se vrijednosti raspale, a nove nisu pronalazile načina da se nametnu. Još se uvijek, kao u Krležinu *Kraljevu*, nacionalno-socijalni motivi isprepliću u zbilji, mešetari i kriminalci javne su osobe o kojima se priča, oni dominiraju dnevnim tiskom i javnim mnijenjem. Pljačke, podmetanja, atentati, krađa javnih dobara dio su svakodnevice koja traga za mitskim junakom koji će je izvući iz zla.

U književnosti toga razdoblja paralelna su dva poetička tijeka. Onaj prepoznat od hrvatske povjestice kao doba zakašnjeloga ekspresionizma, avangarde, modernističkog objektivizma i novoga realizma te onaj trivijalni bez estetskog naboja, ali s dobrom recepcijom i kulturolozijskim odrazom kronotopa. Upravo se u toj *lakoj* literaturi, koja često izlazi kao novinski podlistak, mogao oblikovati toliko recepcijski potreban privid stvarnosti. Nova *moгуća* stvarnost trivijalnih štiva u tolikoj je mjeri nalik na zbilju da je čitateljska identifikacija moguća, a zabavan ton, romantičarski zapleti i raspleti s didaktičkom poantom na kraju legitimiraju trivijalni žanr kao onaj koji ponajbolje odražava stanje izvanjske *kolektivne duhovne potrebe*.¹ Takvim tekstovima namjera je jedino zabaviti čitatelje koji dobrim raspoloženjem nastoje kompenzirati razna odricanja i frustracije. Kako bi djelovala uvjerljivo, ističe Škreb,² trivijalna književnost početkom dvadesetoga stoljeća služi se u naraciji stilskim strategijama realizma ali i fantazijskim

elementima preuzetim iz nekih usmenih oblika (npr. bajke). Popularna štiva klasno su determinirana, pisana za široku publiku te nastoje projicirati i izvršiti neke stabilizatorske društvene funkcije. Vjerojatno stoga umjesto uvoda knjizi o Čarugi iz 1924. i stoji *Obznana* izdavača u kojoj piše kako je svrha toga romana moralna jer se kroz njega nastoji pokazati da zločinci dugo vremena uspijevaju izbjeći pravdi koja ipak na kraju pobjeđuje.

Kao surogat umjetnosti, trivijalna književnost dvadesetih i tridesetih godina u Hrvatskoj udovoljava spomenutoj duhovnoj potrebi širega čitateljskog kruga. Niz trivijalnih romana ukazuje na produkciju izrazito slabe kvalitete.³ Spomenut ćemo samo neke kao što su *Razbojnički harambaša, Kvakač i njegova nesuđena ljubav u Crvenom dvoru*, B. Ljubića (1917); *Tajinstveni Marsijanci* (1924) I. Grbavca, *Zeleni kader*, M. Kaića (1927) i nešto bolji avanturistički roman Dobroslava Jurjevskog *Leteća lađa* (1924).

2.

Za uvid u duh Čaruginog vremena, kao i za pregled dokumentarističke građe ponajbolje je pregledati dnevne novine *Hrvatski list* iz 1924. godine.

Riječ je o tekstovima koji imaju *funkciju izvješća*⁴ o socijalnom problemu, osobi ili stanju u državi. Prihvatimo li Žmegačevo mišljenje iskazano u tekstu *Zbilja kao književni problem*,⁵ u kojemu on naglašava kako su autori dokumentarnih tekstova odražavali osobnu društvenu ulogu u konzerviranju istine koju su nestalne povijesne okolnosti nastojale modelirati, onda i Čaruginog *dokumentarna biografija* iz pera različitih novinara sa stranica HL postaje dijelom dokumentarne hrvatske književnosti. HL tada prvi put na svojim stranicama donosi fotografije s mjesta zbivanja, a njegova tiraža u odnosu na prethodna razdoblja u znatnom je porastu.⁶

Potrebno je dakle upozoriti na publicističke priloge i dokumente objavljene od 1923. do 1924. koji oblikuju Čaruginu *dokumentarnu biografiju*. Oni su nekolicini autora poslužili kao genotekst za pisanje njegove romansirane biografije. Pročitaju li se prve tri stranice HL toga razdoblja, dobiva se potpunija slika socijalnog i političkog stanja u Kraljevini SHS dvadesetih godina. U uvodnim kolumnama problematizirano je raslojavanje desne i lijeve ideološke matrice, česta je tema siromaštvo seljaka, kaos u državi, neuspjele pljačke, atentati i ucjene. Eksplicitno je naglašena težnja za moralnom i nacionalnom pravdom. Četvrta

stranica gotovo uvijek ostala je rezervirana za »proces stoljeća« – suđenje Jovanu Stanisavljeviću Čarugi i njegovim jatacima iz *Kola gorskih tića*. Od njegova uhićenja, 26. prosinca 1923 (ucjena od 120.000 kruna), do donošenja presude 21. lipnja 1924. objavljuju se dokumenti o njegovu životu, ljubavna i ucjenjivačka pisma, autentično se navode komentari njegovih nedjela na temelju iskaza svjedoka, objavljuju veliki portreti jataka i fotografije sa suđenja. Čaruga je dovoljno recepcijski privlačan lik koji je mogao osigurati zavidnu čitanost tih novina pa vješti urednici HL čitateljima nude na uvid i dijelove njegovih memoara kao i izvadke iz ljubavnog romana koji potpisuje taj vječni zavodnik.

U broju 6, HL iz 1924. glavna vijest je vezana uz *Uhićenje i ispovijed razbojnika Jovana Stanisavljevića Čaruge* u kojemu novinar komentira Čaruginu karizmatičnost u narodu: »Sve je njegovo djelovanje obavito nekim velom tajanstvenosti i romantike. Kad je provincija čula u nedjelju iz *Hrvatskoga lista* vijest o Čaruginu uhićenju nastala je prava jagma za našim novinama.«

Vjerodostojan publicistički prikaz prvoga dana rasprave vrlo efektno opisuje Čarugin lik (*došao je obrijan i podšišan s malim potkresanim brčićima, a u lijevoj ruci je imao par kožnatih rukavica. Klanjao se publici. Predstavio se kao poljodjelac star 26 godina*), a posebice se, čak na više stranica uz ilustracije, donosi izvješće sa sudskoga procesa te komentari publike koja je proces pratila. U broju 123. HL piše: »Publika pokazuje sve veći interes za raspravu. Dvorana je uvijek dupkom puna. Zagrebačke i beogradske novine donose također opširne izvještaje s rasprave. Sveopću pažnju pobuđuju crteži HL koji vjerno prikazuju optuženike.«

Za vrijeme sudskoga procesa, a radi postizanja afekta vjerodostojnosti iskaza, objavljivala su se Čarugina pisma. Jedno ucjenjivačko pismo datirano 30.VII. 1921. glasi:

»Poštovani gospodine,

Nalažem vam da mi za 5 minuta izručite 5000 dinara. Ne budete li izručili, desiće se i s vama što i s bokšičkim trgovcem Slosbergerom. Ništa se ne srdite što ja od vas tražim novac. I vi ste mene tražili sa žandarima, kad ste od moje bivše supruge odnijeli dvije stolice, što sam ja kupio za svoje vlastite pare od Miška Mate iz Bara. A vi ste rekli, da sam ja stolice od vas ispljačko!

Dakle, zato mi imate za pet minuta izručiti 5000 dinara. Ako se tome oprete. Biće te kažnjeni metkom.

Kad novac izručite, od volje vam je hoćete li javiti žandarima ili nećete. Ako ne javite, vas ne smije više niko dirati, ali ako javite, da ste meni novac izručili. Onda ćete biti globljeni s 10.000 dinara. Meni je u jednu ruku svedno i ne srdim se hoćete li javiti ili ne. Dakle, to do vas stoji.

S poštovanjem, Jovo Čarug.«

Nadalje, u svojim memoarskim zapisima naslovljenim *Iz vojničkog i hajdučkog života* Čaruga je iznosio niz manje poznatih prizora iz obiteljskoga života, opisivao osobne tegobe nakon smrti majke, kao i svoj odlazak od kuće. Detaljno prikazuje i dane provedene u osječkoj bolnici u kojoj se liječio od sifilisa kao i logor *Kola gorskih tića* u šumi *Crna bara*. Međutim, te memoarske zapise karakterizira neinventivnost i književni diletantizam, a jedina im je funkcija apeliranje na srca čitatelja i trivijalna mitologizacija toga ipak antijunaka.

O njegovom statusnom mjestu u slavonskim mjestima posebno intrigantno, bez imalo ironije, piše tijekom suđenja novinar pod pseudonimom *Škorpion* nazivajući Čarugu utjelovljenjem demokratsko-radikalne koalicije ističući kako je »...on politički opredijeljen kao demokrata, jer se kretao redovno u društvu demokrata. Njegov je popularitet veći od recimo ikojega beogradskoga ministra – a bez slavluka i parade došao je u Osijek taj velik čovjek«.

Prema zapisima pronađenima u *Gradi za povijest hrvatske književnosti*⁷ u tekstu Marcela Vidočića o pseudonimima pronašli smo kako se iza pseudonima *Škorpion* krije ime Marije Jurić Zagorke. Poznavajući njezinu poetiku i korpus književnih djela, možemo zaključiti da je upravo ona mogla i napisati takav pozitivan prilog o Čarugi.⁸

3.

Upravo je takav socijalni i politički kontekst i mogao projicirati *pučku bajku* o Čarugi. A on je bio sve što je poslijeratno vrijeme donosilo sa sobom. Prototip čovjeka svoga vremena: *razbojnik* koji je počinio 28 nedjela, *odmetnik* koji je prešao u zeleni kadar, koji se vozi isključivo u I. razredu – kada ga hvataju u Vinkovcima i tjeraju u Osijek »nikako nije htio u kupe III. razreda već je tražio II. razred, a razliku u cijeni nadoplatio je sam, kako za sebe tako i za oružnike«. On je *uglednik* koji stanuje u raskošnom vinkovačkom peterosobnom stanu sa stanarinom od 4000 kruna i večerava s privrednicima i oficirima, koji u osječkoj

kavani *Royal* uz malinovac prijateljuje s profesorima i doktorima filozofije, *mladić* izvrsna pamćenja koji prije vješanja nosi plavo ljetno odijelo, žuti kaput i »shimmy-cipele« obložene sivim gamašama, on je *kozer* koji se tijekom suđenja zaljubljuje u tipkačicu suca istražitelja i koketira s plavušom na galeriji sudnice, a jedna mu obožavateljica koja je vidjela njegovu sliku sa suđenja u HL br. piše: »Znala sam ja da ti ne izgledaš ko šumski čovjek, već kad te gledam na sliku, izgledaš mi ko dvanajesti od sudbenog stola, taki si uredan ko kakvi advokat.« Oko 3000 ljudi prisustvuje njegovom vješanju u osječkom zatvoru, a traži se karta više i komad užeta kao spomen. Naziv slavonski *Robin Hood* daje mu narod koji misli kako se jedino on o njemu brine, a sam Čaruga često navodi kako je »uvijek gledao da opljačka ljude koji su u narodu omrznuti«. ⁹ Tih godina u SAD haraju Al Capone, John Dillinger i Lucky Luciano uz mnoge druge »loše momke«, kako je to prije nekoliko mjeseci pisao u osječkom *Glasi Slavonije* Hrvoje Kusik, a Slavonijom iste takve bande s istim funkcijskim smislom postaju narodni zaštitnici i pravedni vitezovi. ¹⁰

Iskrivljeni odraz sociološkog konteksta u lakim štivima vrlo brzo postaje »opijum za narod«, dok se zbiljski antijunaci tragom sina razmetnoga u fikciji pretvaraju u duhovite šarmere i nepobjedive ratnike.

Popularne knjige o Čaruginu životu tip su trivijalne proze koja tematizira hajdučku romantiku. Recidivi kratke proze nastale od sredine devetnaestoga stoljeća koju karakterizira sličan ideološki kontekst naracije, zadane teme oblikovane prema stereotipnoj poetičkoj matrici, kako je naglasio Krešimir Nemeć u radu *Poetika hajdučko-turske novelistike*, ¹¹ prepoznaju se i u trivijalnoj književnosti prvih desetljeća dvadesetoga stoljeća. Taj je trivijalni kliše provjerljiv na aktancijalnoj i fabularno-kompozicijskoj razini kao i u oblicima naracije koja je u većini djela vezana uz tematiziranje života slavonskih odmetnika.

Kronološki gledano, prvu biografiju Jovana Stanisavljevića potpisuje August Gostinčar naslovivši je *Hajka na Čarugu slavonskoga harambašu: šaljivi događaj iz sadašnjosti*. Objelodanjena je u biblioteci *Peckalova šarena knjižnica* šaljivog lista »Peckalo« iz Zagreba. Napisana je u deset poglavlja (*Grabež, Svetac Marko, Strašna žena, Organizacija, Tko je hajduk, tko je Čaruga?, Hajka i džumbuš, Smola, Vragoljani, Čarugina jadikovka, Nagrada*) nedosljedno rimovanim desetercima i osmercima, sa čestom upotrebom arhetipskih motiva (hajduci, priroda, biljke i životinje) preuzetih iz usmene književnosti, pojednostavnjenim satiričkim stilom i pučkim izrazom.

Vuk zavija u gori zelenoj
Gavran graknu na jeli visokoj
Ranjen Jovo pod jelikom viče:
»Iš gavrane! Ne padaj na grane!
Ne dam oka za života svoga!«¹²

Stihovana biografija potpisana je pseudonimom Petar Domisljan, nema književno-estetskih vrijednosti već joj je namjera zabaviti i nasmejati široko čitateljstvo koje to s obzirom na žanr časopisa i biblioteke jedino očekuje.

Četiri sveska objelodanjena 1924. godine u tiskari Antuna Rotta u Osijeku napisao je Ipsilinović. Naslovljena su *Čaruga - ilustrovani kriminalni roman iz života zloglasnog slavonskoga razbojnika*. Riječ je o stilski nedotjeranim, patetičnim i kratkim sličicama iz njegova života u kojima ga autor nastoji prikazati kroz tipičnu trivijalnu priču o okrutnom ubojici koji je u isto vrijeme nježan i strasan zavodnik, ali i osoba koja slijedi osobnu pravdu i ideale. Premda naslovno žanrovski određena, struktura romana ne udovoljava shemi kriminalističke naracije. Naracija je oblikovana prema činjenicama iz Čarugina života na što ukazuju i objelodanjene fotografije s njegova hapšenja. Patetična trivijalnost i klišeizirani romantični zanos¹³ tematski je usmjeren opisivanju Čaruginih ljubavnih zgoda i nezgoda. Takvim postupkom autor udovoljava recepcijskom horizontu čitatelja, a njihova potreba za zanimljivom i lijepom knjigom ogleda se i u secesijskim ilustracijama na početku svakoga poglavlja. Dominantnost opisa prostora i nemotiviranoga zločina, nepotrebne digresije o paralelnim događajima te izrazito didaktičan kraj ostavljaju tu romansiranu biografiju na razini jednostavne pučke literature.

M. Podgorski u romansiranoj biografiji *Čaruga, Prpić i drugovi: senzacionalni kriminalni roman sa slikama* iz 1928. godine u dvadeset osam poglavlja naraciju oblikuje na temelju priloga koji su izlazili u *Hrvatskom listu* tijekom 1924. godine. Uvodno je naveden kratak sadržaj budućeg teksta, autorski komentar je minimaliziran, a pozornost usmjerena gotovo doslovnom prenošenju publicističkih informacija. Osim navođenja zapisa iz Čarugina dnevnika, Podgorski detaljno prepisuje iz novina suđenje ostalim članovima »Kola gorskih tića« te prilaže niz fotografija iz sudnice. U toj naglašeno dokumentarnoj biografiji dominira strategija realističke mimeze. Autorska se pozicija iscrpljuje u montiranju dokumentarnih priloga pa se ne prepoznaje narativna svijest biografa koji nastoji prikazati osobnu percepciju tuđega života. Podgorski je nastojao likove prikazati vjerodostojno ali

mu to nije uspjelo već su oni izrazito statični i plošno karakterizirani. Upravo zbog toga Čaruga se čini previše nadmoćan i superioran u odnosu na kontekst, pa njegova šarmantnost i širokogrudnost više podsjećaju na trivijalni kliše o hrabrom vitezu koji se bori za pravdu nego na autentičnu osobu. Njegovi *tići* prikazani su kao pomagači karakteristične vjernosti. Tematsko-događajna shema ovog »senzacionalnog kriminalističkog romana« svedena je na očekivanu priču o hajduku koji odlazi zbog privatne i javne neshvaćenosti u šumu. Premda pisan na temelju publicističkih podataka, autor je romanu nastojao osigurati široku recepciju pa je digresivnim retrospektivnim pomacima vezanim uz mogući Čarugin život pokušao u naraciju uvesti i avanturistički ton kroz koji bi se mogla projicirati neka vrsta romantičarskoga zanosa u veličanju toga »hrabrog ratnika«. Složili bismo se stoga s mišljenjem K. Nemeca koji će o ovome romanu reći kako je »potencijalno zanimljiva građa upropaštena slabom obradom: radnja nije dobro vođena, sudski materijal nije dramaturški raspoređen, uzbudljiva priča je izostala«.¹⁴

»Još pred mjesec dana živjeli su na smrt osuđeni razbojnici u uzama Kr.sudbenog stola u Osijeku.

Čarugi se nekako nije osobito sviđao život u tamnici, pak je neprestano činio kojekakve škandale. Počeo je i ljubovati s nekom kažnjenicom i od toga časa, uvijek bi mu premetačinom našli u ćeliji nešto zabranjenog.

Imao je ćeliju broj 1, koja je bila inače dosta uredna: duga je bila 4, široka 2, a visoka 3 i po metra... U ćeliji je bio tamničarski krevet, čabrovi i pljuvačnica... Okrenuta je bila prema dvorištu po kojem su šetale tamničarke i žene, koje su u dvorištu radile, tako da je Čarug nesmetano mogao »sa onu stranu katarge« – koketirati...

Ali... ako mislite da je Čarug izgubio svaku nadu u spas!? Nipošto! On se je još uvijek nadao, da će ga bilo tko spasiti i osloboditi ove »neprilike« u koju je časovito upao... Čekao je svoj »spis«. Tko god bi ga zapitao u toj stvari, on bi apodiktički tvrdio, da će umrijeti kao pristojan čovjek na slobodi posve naravnom smrću...«¹⁵

Kao što se primjećuje, većina knjiga posvećenih Čarugi nastala je na temelju članaka iz *Hrvatskoga lista*. Publicistička pozornost koju je imao čin njegova suđenja, detaljna i deskriptivna dokumentarna građa u oblikovanju životopisa Jove Stanisljevića Čaruge, osigurala je čitanost knjiga o Čarugi što je bilo u suprotnosti sa situacijom u izdavaštvu. Publicistika toga razdoblja bila je prepuna izjava o krizi knjige. Tim povodom Đuro Vilović u *Savremeniku* iz 1929. u tekstu *Kad se nađe 3000 Hrvata* piše kako je u Hrvatskoj samo tridesetak ljudi koji se redovito

zanimaju za knjigu: »Knjige ne idu u narod, knjige ne idu u školu, knjige ne idu u biblioteku, jer ih nema, a ukoliko ih ima, to su samo krnji magazini starih izdanja za kojima malo tko posuže. Hrvatsku knjigu niti čita hrvatski grad niti hrvatsko selo. Selo ne čita ništa, a grad čita stranu, tuđu knjigu«. ¹⁶ Tekstovi o Čarugi nisu bili aktualni samo za vrijeme njegova života, već se svakih desetak godina, obično u vremenima socijalne, moralne i političke krize, objelodanjuje poneka interpretacija Čaruginih zgoda.

Nakon dvadesetih godina o Čarugi je u razdoblju od 1938-1940. Franjo Babić objavio 167 knjižica koje su redovito izlazile petkom. Riječ je o 2000 stranica pa i Nemeć istiće kako »je ovo zacijelo jedan od najopsežnijih hrvatskih romana«. U Babićevom životopisu čita se kako je honorar dobiven za Čarugu bio dostatan za kupnju kuće i njezino djelomično opremanje. Zurl Marino 1972. piše knjigu o Jovi Čarugi, 1990. Dragan Javošević objavljuje dokumentarnu biografiju naslovljenu *Čaruga*, a 1991. Ivan Kušan objavljuje dnevnik harambaše *Čaruga panti*.

4.

Vjerojatno je Gostinčar svojim šaljivim stihovima o Čarugi postigao dobar nakladnički posao budući da ih je objavljivao paralelno uz sudski proces, a i sličice njegova života iz 1924. tada su izlazile u nastavcima i zasigurno dostizale visoke naklade. Sudski proces recepcijski je prepoznat kao senzacija i trend.

Iz ovih nekoliko navedenih publicističkih priloga i epistolarne građe vidljivo je kako je pisanje o Čarugi sociološki indikator vremena. Popularna biografska štiva o njemu kao i dokumentarna biografija iz HL u funkciji su *zavođenja publike* radi udovoljavanja njezinoj *gladi za senzacijama*. Njih trebamo promatrati samo kroz kulturološki prizmu koja odražava društvene promjene i permanentnu nestabilnost dvadesetih i tridesetih godina prošloga stoljeća uvjetovanu sve intenzivnijim i naglašenijim političkim suprotnostima.

Ipak je rijetko pronaći prototip razbojnika-junaka o kojemu je napisano desetak knjiga, postavljeno na scenu nekoliko kazališnih predstava (posljednja u zagrebačkom kazalištu *Komedija* 2002. godine), o kojemu je snimljen film, a i danas dnevne novine i poneki časopis često u izvještajima spomenu njegovo ime kao metaforu za duhovitost i snalažljivost. Ili možda nije.

BILJEŠKE

¹ Zdenko Škreb, *Trivijalna književnost*, u *Književnost i povijesni svijet*, Zgb., 1981, str. 167-196.

² Ibid. pod. 1, Škreb, str. 194.

³ Usp. Krešimir Nemeć, *Povijest hrvatskog romana od 1900-1945*, Zgb., 1998, str. 265-282.

⁴ Viktor Žmegač, *Zbilja kao književni problem*, u *Književnost i zbilja*, Zgb., 1982, str. 81-112.

⁵ Ibid. pod 4, Žmegač, str. 81.

⁶ Usp. Marina Vinaj: *Građa za bibliografiju osječkih novina 1848-1945*, magistarski rad, Osk., 2001.

⁷ Usp. Marcel Vidočić, *Pseudonimi, šifre i znakovi iz hrvatske književnosti*, u *Građa za povijest hrvatske književnosti*, knj. 21, Zgb., 1951.

⁸ Tih godina Marija Jurić Zagorka objelodanjuje romane kao što su *Kaptolski antikrist* (1925), *Modri đavo* (1926), *Krijeposni grijешnik* (1929-1930).

⁹ Narod često Čarugu naziva i gorskim doktorom, kao što se vidi u prilogu objavljenom u HL, 11, 1924: »Nejasna mjesta u pismu protumačio je Čarug ovako: što mu se oči svijetle, znači da je još veseo; zakonita sloboda, znači sud i oslobođenje, a zemna sila – grob. Drat znači doktorat. U narodu se govori, da je Čarug svojim pothvatima nadmašio sve dosadanje slavonske hajduke i time položio gorski, odnosno, hajdučki doktorat.«

¹⁰ Hrvoje Kusik, Feljton: *Jovan Stanislavljević Čaruga: Slavonski »John Dillinger« – Krvoločni ubojica iz koristoljublja pod krinkom zaštitnika puka*, Glas Slavonije, 12. listopada 2003.

¹¹ Krešimir Nemeć, *Poetika hajdučko-turske novelistike*, Dani Hvarskog kazališta – Hrvatska književnost u doba preporoda (ilirizam, romantizam), knj. 24, Split, 1998, str. 112-124.

¹² August Gostinčar, *Hajka na Čarugu, slavenskog harambašu – šaljivi događaj iz sadašnjosti*, Zgb., 1923, str. 45.

¹³ Ipsilinović, *Čaruga-ilustrovani kriminalni roman iz života zloglasnog slavonskog razbojnika*, Osk., 1924. sv.b 4.: »Na malenoj klupčici u Kristininu salašu sjedio je tog dana Jova sa Kristinom. Ne bjehu više na onom mjestu, gdje se mnogo puta iz potaje sastadoše, pa i prigodom zadnjeg sastanka vječnu vjeru daše'Jovane, de pogledaj u one zlatne kolobare uskrsnog sunca na zalasku!... Zar ne da su prekrasni?... Nijesu li divni upravo oni posljednji traci tog sunca?...Isti!...Da isti...baš kao onda, kada sam te onomad ovdje uz pjesmu oprosnicu očekivala...kad si ti pošao u vojnike...To proljetno i jesenje sunce posve su si slični ... I onda je bio suton... I suton i sunce naizmjenice se tako milo i slatko smješkaše nam kao i sada...Zar ne? Jovo je li ti ljubiš sunce na zalasku?...O kako da ne, kad ga i ja ljubim...'« str. 54-55.

¹⁴ Ibid. pod 3, Nemeć, str. 270.

¹⁵ M. Podgorski, *Čaruga, Prpić i drugovi – senzacionalni kriminalni roman sa slikama*, Zgb., 1928, str. 27.

¹⁶ Ibid. pod 3, Nemeć, str. 88.

